

КАМУНІКАЦЫЙНЫЯ ЯКАСЦІ КУЛЬТУРЫ МАЎЛЕННЯ ЖУРНАЛІСТА: ЧЫСЦІНЯ МАЎЛЕННЯ

В. М. Шаршнёва

(Установа адукацыі «Магілёўскі дзяржаўны ўніверсітэт імя А. А. Куляшова»,
кафедра агульнага і славянскага мовазнаўства)

У артыкуле ідзе гаворка аб важнасці захавання патрабаванняў да чысціні культуры маўлення журналіста. Увага засяроджваецца на моўных адзінаках, якія засмечваюць культуру маўлення: словах-паразітах, заштампаваных словах і выразах, жарганізмах, дыялектызмах, запазычанай лексікі.

Чысціня маўлення вызначае мэтазгоднасць выкарыстання лексем, якія маюць абмежаваную сферу рэалізацыі (дыялектызмы, жарганізмы, прастамоўныя словы) або выкарыстанне якіх у беларускай мове непажаданае (русізмы, паразітычныя гукі і словы, запазычанны тыпу гуд бай, соры, пліз, акей і інш). На ўзроўні словаўжывання чысціня маўлення прадугледжвае стылістычна апраўданае выкарыстанне, па-першае, літаратурных моўных адзінак (іншамоўных слоў і выразаў, маўленчых штампаў, а таксама слоў і выразаў, якія не нясуць ніякай сэнсавай нагрукі і ў сілу гэтага засмечваюць маўленне), а па-другое, пазалітаратурных моўных элементаў (дыялектызмаў, прафесіяналізмаў, жарганізмаў, вульгарызмаў).

Засмечваюць маўленне словы-паразіты – словы і выразы, якія без патрэбы паўтараюцца ў маўленні асобных людзей: так сказаць, значыць, гэта самае, скажам так, вось, так, зразумела і інш. Яны не папаўняюць тэкст ніякай інфармацыяй, выкарыстоўваюцца механічна. У выступленнях журналістаў па радыё і тэлебачанні празмерна часта сталі гучаць пабочныя словы і словазлучэнні, напрыклад: Кожная школа атрымала магчымасць, скажам так, стаць яркай, самабытнай; Я наведваю, будзем так гаварыць, сувенірны цэх; Абмеркаванне праектаў законаў, скажам так, зацягваецца. Часта прывычка выкарыстоўваць якое-небудзь слова становіцца неад'емнай прыкметай, другім іменем, служыць аб'ектам парадзіравання. Камізм сітуацыі, звязаны з частым паўторам слова-паразіта, перашкаджае належнаму ўспрыняццю інфармацыі, адцягвае ўвагу нават ад істотных, слушных заўваг. Аўтары дапаможніка «Стылістыка і культура беларускага маўлення» А. М. Багамолава і Г. К. Семянькова называюць некаторыя прычыны, «па якіх слоўнае пустазелле актыўна «прарастае» ў мове: па-першае, гэта беднасць слоўніка апавядальніка, па-другое, няўменне думаць перад аўдыторыяй (публічна), па-трэцяе, адсутнасць моўнага чуцця і раўнадушнае стаўленне да мовы» [1, с. 130].

У значнай ступені зніжаюць эфектыўнасць публіцыстычнага маўлення заштампаваныя словы і выразы, якія з прычыны сваёй універсальнасці занялі настолькі трывалае месца ў тэкстах любога жанру, што нават пры іх непаўтаральнасці ў межах аднаго твора адчуваецца іх семантычная спустошанасць. Так, напрыклад, семантычна спустошаным уяўляецца слова дадзены: Дадзеныя аб кожным школьніку з парушэннем зроку знаходзяцца ў інфармацыйнай базе нашай установы аховы здароўя; У дадзеным мерапрыемстве прыняло ўдзел больш за 200 ветэранаў афганскай вайны, родныя і блізкія загінулых, прадстаўнікі выканаўчай і заканадаўчай улады, грамадскасці і моладзі; У раённых цэнтрах дадзенае мерапрыемства ахопіць цэнтральныя раённыя паліклінікі; У дадзеных выпадках на электронныя звароты даюцца пісьмовыя адказы (накіроўваюцца пісьмовыя паведамленні) і інш. Як відаць з прыведзеных прыкладаў, не заўсёды размяжоўваюцца адпаведна кантэксту словы даныя (звесткі) і дадзеныя (гэтыя). Так, у першым сказе правільна было б ужыць слова даныя (або звесткі). У астатніх сказах таксама пажадана правесці карэкціроўку: у дадзеным мерапрыемстве – у гэтым мерапрыемстве; дадзенае мерапрыемства – названае мерапрыемства; у дадзеных выпадках – у такіх выпадках. Слоўнікавае багацце мовы заўсёды можа прапанаваць некалькі адпаведных сітуацыі варыянтаў, толькі трэба ўмець ім карыстацца.

Не заўсёды апраўданы ў публіцыстыцы зворот да жарганізмаў. Жарганізмы – словы і звароты, якія ўваходзяць у склад якога-небудзь жаргону і пры гэтым шырока выкарыстоўваюцца за яго межамі, у агульным маўленні. Напрыклад, клёвы – добры, жэсць – вельмі дрэнна, шнуркі – бацькі, кімарыць – драмаць, комп – камп'ютар, клави – клавиатура. Жаргонныя словы, як правіла, лаканічныя, змястоўныя, экспрэсіўныя, часта ацэначныя, таму, нягледзячы на непажаданасць іх выкарыстання, аказваюцца запатрабаванымі. Аднак ужыванне гэтых моўных адзінак павінна быць апраўдана неабходнасцю маўленчай характарыстыкі персанажаў, рэалістычнага адлюстравання адпаведнай сітуацыі, стварэння каларыту пэўнага сацыяльнага асяроддзя.

Па-за межамі літаратурнай мовы знаходзяцца дыялектызмы. Дыялектная лексіка – важны моўны сродак у публіцыстычнай і мастацкай літаратуры для стварэння мясцовага каларыту, індывідуалізацыі мовы персанажаў, выражэння эмацыянальна-экспрэсіўных адносін да падзей, з'яў, вобразаў. Прыкладам

арыгінальнага выкарыстання дыялектызмаў у мастацкім маўленні можа паслужыць наступны ўрывац:

– Дзядзько Іван, – гарлаў Ларывон Зайчыку, што тупаў побач з возам, які цягнуў сівы, стары конь, – чаго ето твой рысак так неахвотно цягнецца? Як усе адно – у калгас не хоча!

– Не хапаецца! – падчапіў Хадосьчын бацька. Радасна, на ўвесь голас пакпіў: – Несазнацельны, нібыто!

– Дай яму пад пузо, паганаму! – параіў Ларывон, давольны тым, што слухае столькі народу. Кеб бег і другім прыклад паказуваў! (І. Мележ «Подых навальніцы»).

У перыядычным друку найбольш апраўданае ўжыванне такой лексікі ў мастацка-публіцыстычных жанрах і інтэрв'ю. У сваю чаргу, злоўжыванне дыялектнымі словамі і зваротамі прыводзіць да засмечвання мовы і неразумення сэнсу сказанага. Таму ўключэнне дыялектызмаў у тэкст павінна быць абгрунтаваным.

Прафесія журналіста прад'яўляе асаблівыя патрабаванні да маўленчай культуры, паколькі ў сучасным грамадстве большасць успрымае маўленне СМІ ў якасці эталона. Менавіта праз сродкі масавай камунікацыі як праз своеасаблівы канал сувязі пастаянна ўдасканальваецца маўленчая культура грамадства ў цэлым. Граматнае, чуйнае, віртуознае валоданне словам для журналіста абавязковае. Па сутнасці, гэта асноўны паказчык яго прафесіяналізму. Паколькі ўмацаванне і распаўсюджванне нормы літаратурнай мовы з'яўляецца прадметам асаблівага клопату грамадства, журналіст павінен выдатна валодаць літаратурнай мовай, сачыць за чысцінёй маўлення.

Літаратура

1. Багамолава, А. М. Стылістыка культуры беларускага маўлення : вучэб. дапам. / А. М. Багамолава, Г. К. Семянькова. – Мінск : Выд-ва Граўцова, 2012. – 304 с.